

УДК 94 (477.6) “1941 / 1943”

Н.В. Дейнека

АНАЛІЗ ПІДПІЛЬНО-ПАРТИЗАНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЯХ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ І МОЛДАВІЇ В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ РАДЯНСЬКОЮ ІСТОРІОГРАФІЄЮ

У статті проводиться аналіз історичної літератури радянського періоду, у якій досліджується підпільно-партизанська боротьба на територіях південно-західної України і Молдавії в роки Великої Вітчизняної війни.

Ключові слова: підпільно-партизанська боротьба, дослідження, губернаторства, «Бессарабія», «Буковина», «Трансністрія».

В статье анализируется историческая литература советского периода, в которой исследуется подпольно-партизанская борьба на территориях юго-западной Украины и Молдавии в годы Великой Отечественной войны.

Ключевые слова: подпольно-партизанская борьба, исследования, губернаторства, «Бессарабия», «Буковина», «Транснистрия».

In the article is analysed historical literature of soviet period, in which an underground-partisan fight is probed on territories of south-west Ukraine and Moldavia in the years of Great Patriotic war.

Key words: underground-partisan fight, researches, governorships, «Bessarabia», «Bukovina», «Transnistriya».

Постановка проблеми. З часу закінчення Великої Вітчизняної війни і до сьогоднішніх днів історики досліджують різні аспекти військових подій. Частина із цих питань не знайшли відображення в історичній науці, інші – і на сьогоднішній день залишаються суперечливими. Але важливим є не тільки виявлення історичних фактів та їх аналіз, але і дослідження здобутків історичної науки з тієї чи іншої теми.

Аналіз актуальних досліджень. Мета статті. На сьогоднішній день існує чимало робіт, у яких досліджується підпільно-партизанська боротьба на територіях південно-західної України і Молдавії. Але не існує жодного наукового видання, у якому проводиться аналіз радянської історіографії по даній темі. Тому, автор ставить за мету дослідити здобутки історичної науки радянського періоду, які висвітлюють підпільно-партизанську боротьбу у зонах румунської окупації.

Виклад основного матеріалу. Перші публікації, які висвітлювали підпільно-партизанську боротьбу з'явилися ще у воєнні роки. Спочатку це були публікації у газетах цього періоду та бойових листках у виданнях партизанських загонів О.Федорова, С.Ковпака та інших [1; 5].

Після закінчення війни розпочалося більш детальне дослідження та висвітлення підпільно-партизанської боротьби. Аналізу в перших робо-

тах майже не було, оскільки дослідники натхненні перемогою у війні, зосередили увагу на висвітленні героїзму місцевих патріотів та учасників війни. Наряду з великою кількістю робіт, у яких висвітлювався героїзм населення окупованих територій німецькою адміністрацією, з'явилися публікації, у яких розкривалася боротьба тих патріотів, що боролися проти румунського окупаційного режиму (що був встановлений на територіях південно-західної України і Молдавії).

Серед перших робіт, які розпочинають висвітлювати підпільно-партизанську боротьбу в Одесі була книга Я.Штеренштейна «Непокорний порт города-героя» [32]. А боротьбу молдавського населення проти окупаційних військ досліджував В.Сенкевич, що знайшло відображення у виданні «Советская Молдавия в борьбе против фашистских захватчиков» [26].

З 60-х років у світ з'явилися ряд видань, що розкривали підпільно-партизанську боротьбу на території Одеської, Миколаївської областей, які входили до складу губернаторства «Трансністрія». Частина публікацій була присвячена діяльності окремих особистостей. Це роботи В.Михайлова «Повесть о чекисте» [23], Г.Марцишек «Мы на своей земле» [22]. Особливістю цих робіт є повністю позитивна їх характеристика.

Чимало робіт висвітлюють боротьбу патріотів у одеських катакомбах. Це публікації С.Вольського «В одесских катакомбах» [6], А.Долженкова «Одесские катакомбы» [11],

Ю.Королькова «В катакомбах Одессы» [20]; інші – боротьбу підпільних і партизанських груп по всій території Одещини та на Миколаївщині. Це роботи М.Зотова «Наперекір смерті» [12], В.Сгорова, М.Зотова, А.Рогожина «Пароль - бессмертие» [14], В.Сгорова, М.Зотова «907 дней в тылу врага» [13], Ю.Демченко «Герои «Партизанской Искры»» [9], В.Нем'ятого «Вірність» [24], «Дела бессмертные» [25], М.Доброниченко «Партизанские дни и ночи» [10], Д.Герасименко «Герои Крымки» [7]. В кожній із робіт боротьба підпільників і партизан показувалась лише з позитивної сторони. Негативне залишалось поза увагою: недостатня організація боротьби, допущення помилок та прорахунків керівництвом, зрадництво тощо.

В цей же час з'явилися у публікації спогади, в яких висвітлюється патріотизм і героїзм жителів Молдавії, частина території якої входила до складу губернаторства «Трансністрія», а інша – до «Бессарабії». Серед таких – спогади командирів організаторських партизанських груп, які в роки війни були пов'язані із діяльністю Першого і Другого молдавських з'єднань. Це – видання М. Кожухаря «Первое Молдавское» та Я.Шкрябача «Дорога в Молдавию» [17; 31]. У процесі висвітлення бойового шляху Першого і Другого молдавських партизанських з'єднань, як і публікації попередніх дослідників, видання не містять критичних зауважень щодо недоліків і прорахунків у їх діяльності, які впливають при аналізі документів із фондів архівів Молдови та України.

Іншим, але більш ґрунтовним є дослідження А. Коренева та І. Левіта «В огне войны крепла дружба народов» [19]. Автори, на основі джерел, проаналізували підпільно-партизанську боротьбу, висвітлили виникнення і розвиток боротьби місцевих підпільних груп та партизанських загонів, і тих, які були створені в Білоруській та Українській РСР з метою виходу на територію Молдавії. Іншим питанням, висвітленням якого автори займались у даній публікації, стало місце молдован у боротьбі з ворогом в інших районах «Трансністрії».

С.Афтенюк у своєму виданні «На пути к победе над фашистскими захватчиками» дослідив внесок місцевих патріотів – підпільників та партизан у звільнення молдавських земель, розкрив роль підпільних груп і партизанських загонів у допомозі військам Червоної Армії в остаточному звільненні краю [2].

Ще одним дослідженням, у якому автор використовував документи із архівних установ Молдавії є публікація Н.Туфара «Бойцы подполья». Автор показав весь процес діяльності молдавських груп, зазначаючи що основною фор-

мою боротьби з осені 1941 до початку 1944 років була «диверсійна діяльність та політична робота підпільних організацій і груп, а також масовий саботаж економічних, політичних та військових заходів окупантів», і лише з початку 1944 року на даних територіях розгорнулася партизанська боротьба [28, с. 14].

На відміну від Н.Туфара Т.Цопа у своєму дослідженні «Командировка в бессмертие» стверджує що саме з другої половини 1943 року розпочалася активізація діяльності місцевих патріотів і партизанських загонів і було утворено Молдавські з'єднання [29]. Тому саме з цього періоду автор приділив найбільше уваги у своїй роботі. Інше його видання «Непокоренная твердыня» також присвячена патріотизму та героїзму жителів Молдавії у боротьбі з ворогом [30].

Дослідженням боротьби молдавських партизан займався Д.Єлін. Серед його видань: «Партизанский комиссар» та «Партизаны Молдавии» [15; 16]. Він аналізує партизанську боротьбу в Молдавії, розкриваючи роль та значення окремих особистостей, керівників груп та загонів.

У 1970 році у світ з'явилося дослідження С.Афтенюка, Д.Єліна, А.Коренева, І.Левіта «Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг.» [3]. Це було великомасштабне за розміром видання, у якому автори, на основі архівних документів та матеріалів, проаналізували та висвітлили процес організації, становлення та розвитку підпільно-партизанської боротьби молдавського населення.

Питаннями підпільно-партизанської боротьби на землях, що увійшли до складу губернаторства «Буковина» займався С.Комарницький. На той час з'явилося його видання «Радянська Буковина в роки Великої Вітчизняної війни» [18]. Незважаючи на те, що для свого дослідження автор використовував матеріали із архівних установ Києва та Чернівців, у даному виданні значна увага приділена керівній ролі комуністичної партії, що особливо відчувається у контексті висвітлення підпільно-партизанської боротьби у північній Буковині. Досліджувалася і підпільно-молодіжна боротьба на цих землях. Окрім С.Комарницького, цими питаннями займався і І.Стафійчук [27].

Певний новий поштовх у вивченні підпільно-партизанської боротьби на територіях лівобережної Молдавії та у прикордонних районах України, які в роки війни входили до складу губернаторства «Трансністрія», зробило дослідження С.Гратинича «На левом берегу Днестра». В ньому, на основі джерел Центрального державного архіву Молдавії автор нама-

гався висвітлити більш об'єктивно боротьбу підпільників і партизан. Він зазначає, що у відповідь на дії окупантів місцеве населення піднялося на боротьбу у «трійках» чи «четвірках», підпільних осередках чи групах, або партизанських загонах. Зважаючи на джерельну насиченість ця робота стала першою узагальнюючою працею по вивченню даних питань у прикордонних районах України і Молдавії [8].

Підпільно-партизанську боротьбу на землях південної Бессарабії досліджував А.Бачинський. Його видання «Непокоренный Дунай», на основі джерельної бази архівних установ України і Молдавії дає детальний аналіз діяльності підпільних та партизанських груп та окремих членів на території краю [4]. Антифашистську боротьбу на Придунайських землях в роки війни також досліджував М.Мальцев [21].

Серед дослідників підпільно-партизанської боротьби на Одещині слід відзначити Н.Якупова. Він в контексті загальних подій Другої світової та Великої Вітчизняної війн висвітлює підпільну і партизанську боротьбу на даній території, що дає змогу відтворювати події боротьби з ворогом на територіях, які входили до складу губернаторства «Трансністрія» [33].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Радянська історіографія, у якій висвітлювалася підпільно-партизанська боротьба на територіях південно-західної України і Молдавії представлена значною кількістю робіт. У даних видання здебільшого висвітлювався героїзм та патріотизм учасників підпільної і партизанської боротьби, оскільки значна частина із них були спогадами. Що стосується висвітлення негативних сторін організації та самої боротьби, то ці дані відсутні. Об'єктивний аналіз історіографії, радянської, сучасної та зарубіжної, по темі дослідження дасть змогу більш детально простежити розвиток історичної науки, чим автор планує займатися в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Правда. – 1941. – 29 августа; Правда. – 1941. – 3 сентября
2. Афтенюк С. На пути к победе над фашистскими захватчиками / С. Афтенюк. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1976. – 193 с.
3. Афтенюк С. Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг. / С. Афтенюк, Д. Єлін, А. Коренев, І. Левіт. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1970. – 422 с.
4. Бачинский А. Непокоренный Дунай / А. Бачинский. – Одесса: Маяк, 1985. – 144 с.; іл.

5. В тылу врага. Листовки партийных организаций и партизан периода Великой Отечественной войны. 1941-1945 гг. / Сост. В. Н. Евстигнеев, С. М. Кляцкин, Т. И. Корженевская. – М.: Госполитиздат, 1962. – 344 с.
6. Вольский С. В одесских катакомбах / С. Вольский // Герои подполья. – 2-е изд. – Вып. 1. – М., 1966. – С. 341-382.
7. Герасименко Д. Герои Крымки / Д. Герасименко. – Одеса: Маяк, 1972. – 28 с.
8. Гратинич С. На левом берегу Днестра 1941-1944 гг. / С. Гратинич. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1985. – 187 с.
9. Демченко Ю. Герои «Партизанской Искры» / Ю. Демченко. – Одесса: Маяк, 1968. – 72 с.
10. Доброниченко М. Партизанские дни и ночи / М. Доброниченко. – Одесса: Маяк, 1989. – 176 с.
11. Долженков А. Одесские катакомбы / А. Долженков. – Одесса: Маяк, 1973. – 160 с.
12. Зотов М. Наперекір смерті / М. Зотов. – Одеса: Маяк, 1966. – 135 с.
13. Егоров В. В. 907 дней в тылу врага / В. Егоров, М. Зотов. – Одесса: Маяк, 1969. – 244 с.
14. Егоров В. Пароль – бессмертие / В. Егоров, М. Зотов, А. Рогожин. – Одеса, 1968. – 204 с.
15. Елин Д.Д. Партизанский комиссар / Д.Д. Елин. – Кишинев, 1972. – 102 с.
16. Елин Д.Д. Партизаны Молдавии / Д.Д. Елин. – Кишинев, 1974. – 224 с.
17. Кожухар М. Первое Молдавское / М. Кожухар. – Кишинев, 1963. – 159 с.
18. Комарницький С. Радянська Буковина в роки Великої Вітчизняної війни. 1941-1945 / С. Комарницький. – К.: Наукова думка, 1979. – 135 с.
19. Коренев А., Левит І. В огне войны крепла дружба народов / А. Коренев, І. Левит. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1969. – 83 с.
20. Корольков Ю. В катакомбах Одессы: Документальная повесть / Ю. Корольков. – Москва: Молодая гвардия, 1968. – 175 с.
21. Мальцев М.М. Нові дані про антифашистську боротьбу трудящих Придунайських земель у 1941-1944 рр. / М.М. Мальцев // Український історичний журнал. – 1979. – № 10. – С. 96-101.
22. Марцишек Г.П. Мы на своей земле. Воспоминания о партизанском отряде Героя Советского Союза В. А. Молодцова (Бадаева) / Г.П. Марцишек. – Одесса: Книжное издательство, 1959. – 170 с.; ил.

23. Михайлов В. Повесть о чекисте (Н. А. Гефт) / В. Михайлов. – Москва, 1967. – 391 с.
24. Нем'ятий В. Вірність з історії боротьби трудящих Миколаївської області проти фашистських загарбників у роки Великої Вітчизняної війни (1941-1944 рр.) / В. Нем'ятий. – Одеса: Маяк, 1973. – 204 с.
25. Немятый В. Дела бессмертные / В. Немятый. – Одеса: Маяк, 1967. – 52 с.
26. Сенкевич В. Советская Молдавия в борьбе против фашистских захватчиков / В. Сенкевич. – М.: Госполит, 1944. – 72 с.
27. Стафійчук І.П. Партійне і комсомольське підпілля під час німецько-румунської окупації Радянської Буковини / І.П. Стафійчук // Минуле і сучасне Північної Буковини. – К: Наукова думка, 1972. – Вип. 1. – С. 63-69.
28. Туфар Н. Бойцы подполья / Н. Туфар. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1976. – 76с.
29. Цопа Т. Командировка в бессмертие / Т. Цопа. – М.: Издательство политической литературы, 1985. – 73 с.
30. Цопа Т. Непокоренная твердыня / Т. Цопа. – Кишинев, 1974. – 320 с.
31. Шкрябач Я. Дорога в Молдавию Воспоминания командира / Я. Шкрябач. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1966. – 416 с.
32. Штеренштейн Я. Непокорный порт города-героя / Я. Штеренштейн // Огни Черноморья. – Одесса, 1949. – С. 81-96.
33. Якупов Н.М. Весну принесли на знаменах / Н.М. Якупов. – Одеса: Маяк, 1984. – 271 с.; ил.

С. А. ТАРАНУШЕНКО

НАУКОВА СПАДЩИНА

ХАРКІВСЬКИЙ ПЕРІОД.

ДОСЛІДЖЕННЯ 1918 - 1932 РР.